

VIZUÁLIS KONFLIKTUSOK TÉRKÉPEZÉSE EGY NAGYVÁROSBAN¹

MAPPING VISUAL CONFLICTS IN A CITY

Karancsi Z.* – Hornyák S. – Horváth G.*****

***egyetemi docens, SZTE JGYPK ATTI Földrajzi és Ökoturisztikai Tanszék**

**** főiskolai tanársegéd, SZTE JGYPK ATTI Földrajzi és Ökoturisztikai Tanszék**

*****főiskolai tanár, ELTE TTK FFI Környezet- és Tájföldrajzi Tanszék**

Abstract

Cityscape greatly affects the mood of citizens. Be it a residence or a place of work, it is crucial what the visual qualities of the given urban environment are like. An attractive cityscape plays an important role in boosting tourism, while, on the contrary, a neglected cityscape (e.g. dirty open spaces, run-down buildings often with inappropriate style or colour, covered with graffiti, etc.) could be rather repulsing for tourists. Besides the creation of a more liveable city, it is also of crucial importance to resolve the several still unresolved visual conflicts burdening cityscape. In order to present their exact locations within the city, we are making a map of visual conflicts in Szeged. The thematic map shows the streets, squares and open spaces of Szeged classified from an aesthetic point of view, and clearly highlights visual conflict areas and sources by various colours and dot-like symbols.

1. Bevezetés

Az hogy egy település jól működik, meghatározzák szerkezeti elemei, infrastruktúrája, létesítményei. Mégis előfordul, hogy valaki egy jól működő városban sem érzi jól magát. Elismerve a működés pozitívumait, nem tudtuk megszeretni a települést, mert csúnyának, érdektelennek vagy csak unalmasnak találtuk azt. Az, hogy milyen hatást gyakorol ránk egy település, az tekinthető szubjektív megközelítésnek, hiszen az hogy milyennek ítélünk meg egy várost az tőlünk függ. Gyakran hasonlítjuk bennünk rögzült mintákhoz. De függhet az aktuális közérzetünkötől is. Éppen ezért ha kellemetlenség ér bennünket, a legszebb látványt sem tudjuk élvezni.

A táj (a környezet) az ember által érzékelt olyan terület, amelynek jellege természeti tényezők és (vagy) emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakul ki. A települési környezet a helyi kultúrák, a humán és természeti örökség alapvető hordozója, nagyban hozzájárul az identitás megerősítéséhez, az emberiség jólétéhez.

Egy település képe nagyban meghatározza az ott élők hangulatát. Legyen az lakóhely vagy munkahely, nem mindegy, hogy milyen az adott települési környezet. A vonzó városkép fontos szerepet játszik a turizmus növekedésében is, de egy gondozatlan település (piszkos, beépítetlen terek, gondozatlan vagy falfirkákkal elcsúfított, nem odaillő stílusú, színű épület) kimondottan taszító hatású is lehet az ott élők és az idegenforgalom számára. Éppen ezért a településfejlesztő szakembereknek a rendelkezésre álló források függvényében nagy súlyt kell fektetniük a települések környezetesztétikai szempontú megújítására. Az élhetőbb város megteremtése mellett azonban számos megoldatlan vizuális konfliktus veszélyezteti a városképet. Ezek bemutatására egy vizuális konfliktusokat bemutató térképet szerkesztünk Szeged városáról. A tematikus térképen környezetesztétikai szempontból minősítjük Szeged utcáit, tereit

¹ A tanulmány az OTKA (K 81374) és a JGYPK (CS-005/2011) támogatásával készült.

színekkel és pontszerű jelzésekkel kiemelve a vizuális konfliktusterületeket vagy forrásokat. A negatív példák mellett természetesen bemutatjuk a környezetsztétikai szempontokat is figyelembevevő városfejlődést-városfejlesztést is. A munka legfontosabb célja egy olyan adatbázis kialakítása, amely térképen is megjeleníti a településen megtalálható vizuális környezetszennyezés forrásait, ily módon ráirányítva a döntéshozók figyelmét a problémákra, amelyek megoldására remélhetőleg mielőbb sor kerül.

Magát a dolgot tárgyát a következőképpen határozhatjuk meg: vizuális konfliktusnak tekintünk minden olyan zavaró tényezőt, amelyek a legtöbb ember számára negatívan befolyásolja a látvány élvezetét. Ezek lehetnek a tájban is, de leginkább az intenzívebb antropogén hatás alatt álló városi környezetekben fordulnak elő. A civilizálódó társadalmak nagy árat fizetnek a kényelmükért. A természetes környezetek eltűnése mellett a növekvő városok, új városrészek fejlődő infrastruktúrája (egyre szélesedő utak – rajtuk egyre jelentősebb számú közlekedési eszközzel, légvezetékekkel, tájékoztató-táblák erdejével) vizuális konfliktusokat teremt. A városközpontokban fokozódó zaj-, és porszennyezés, az erősödő rezgés miatti épületekárrok mellett a népesség szociális helyzetéből következő környezettudatosság hiánya (szemetelés, szándékos rombolás) erősítheti a negatív hatást.

Az életminőség egyik meghatározó eleme az elégedettség környezetünkkel, amit a városrehabilitációval foglalkozó kutatások is igazoltak, miszerint a rendszerváltozás óta alapvetően nőttek a lakók lakással és lakókörnyezettel kapcsolatos elvárásai és igényei (Bajmóczy at. al. 2012). Ennek ellenére a privát szférától (lakás-lakóépület) távolodva nő az elégedetlenség, ami annak is köszönhető, hogy az átlagembernek a lakókörnyezet (lakónegyed) kialakításába (átalakításába) sokkal korlátozottabb beleszólása van (Egedy 2007a, 2009).

2. A városkép

A települések kialakulása szempontjából meghatározó az a földrajzi, természeti környezet, ahol létrehozzák azt. Miközben rendkívül sok dolog változhat egy településen belül és a település külső kapcsolataiban is, miközben generációk váltják egymást, cserélődnek az épületek, megváltoznak a műszaki berendezések, változik a település művi és természetes elemeinek aránya, addig a település természeti, környezeti adottságai (domborzat, klíma) többé-kevésbé állandóak maradnak.

Amikor egész városokat kellett egyszerre felépíteni pl. árvíz vagy háború után, s nem voltak olyan előzmények, amelyekhez alkalmazkodni lehetett volna (hagyományok nélküli városok). A tervezés leegyszerűsödött, sematizálva annak sokszínűségét és az adott időben legkorszerűbb megoldásokat használva egysíkú, unalmas környezetet hoztak létre. A társadalom meglehetősen negatívan értékelte az új környezeteket. Ez a modern egyhangúsága és a hagyományok megléte közötti egyensúlyzavarnak tekinthető, amely feloldására születtek a történelmi városok revitalizációjára irányuló programok. A megújítás során figyelni kellett a hagyományos elemek modern környezetben való illeszkedésére csakúgy, mint a modern elemek hagyományos környezetben való illeszkedésre is. Eközben változhat a társadalom értékítélete is, vagyis amit korábban értéktelen vacaknak, bontásra ítélt épületnek hittünk, azt ma értékként védjük.

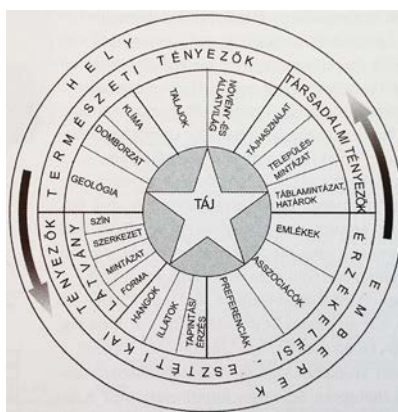
A települések esztétikájának legfontosabb ismérve a demokratikus jellege, nyitott, mindenki általi szabad hozzáférhetősége.

A települési környezet a helyi kultúrák, a humán és természeti örökség alapvető hordozója, nagyban hozzájárul az európai identitás megerősítéséhez, az emberiség jólétéhez. Ahogy azt az 1. ábrán is láthatjuk a táj természeti-, társadalmi tényezői mellett fontos szerepet játszanak az érzékelési-esztétikai tényezők is.

Az hogy egy település jól működik, meghatározzák szerkezeti elemei, infrastruktúrája, létesítményei. Mégis előfordul, hogy valaki egy jól működő városban sem érzi jól magát, mert például a fejlett infrastruktúrának ritkán van esztétikai értéke. Elismerve a működés pozitívumait, nem tudtuk megszeretni a települést, mert csúnyának, érdektelennek vagy csak unalmasnak találtuk azt. Az, hogy milyen hatást gyakorol ránk egy település, tekinthető szubjektív megközelítésnek, hiszen egy város megítélése tőlünk függ. Gyakran hasonlítjuk bennünk rögzült mintákhoz. De függhet az aktuális közérzetünktől is, hiszen ha kellemetlenség ér bennünket, a legszebb látványt sem tudjuk élvezni.

1. ábra: A táj alkotóelemei

Figure 1.: Components of Landscape

Forrás: Konkoly-Gyuró Éva 2010

A települést alkotó épületek és környezetük bonyolult kölcsönhatásban állnak egymással. Éppen ezért bár az egyes épületeket sokféle szempont szerint önmagukban is értékelhetők, a városkép elemzés az épületek környezetének vizsgálatával együtt valósulhat meg, sőt a különböző elemekből, zömében épületekből álló település látványa az egyes épületekétől különböző, önálló életet is él. A települések különböző funkciójú épületei építészeti szempontból is különbözőek.

Egy épület képe soha nem jelenik meg önmagában, hiszen egy épület tömege, homlokzata mindig csak egy együttes elemeként válik részévé az urbanisztikai térnek.

Az épületek azonban nem csak használati funkcióval rendelkeznek, van az építésnek, az épületeknek egy sajátos csak rá jellemző kulturális, esztétikai funkciója is. Míg a belső terek kialakításában a funkció a hangsúlyosabb, addig a külső tekintetében az esztétikumé a fő szerep, vagyis itt kapcsolódik leginkább az építészethez a művészet.

A település különböző célokat szolgáló épületeit (városrészeit) más-más formák jellemzik. Más funkciója van a városközpontnak, a lakó-, az ipari- és az üdülőterületeknek, s ez az épületek anyagfelhasználásában, sajátos formálásában nyilvánul meg. Az épületek formáinak összetettsége nemcsak az épületek eltérő funkcióiból adódó esztétikai különbözőségekből tevődnek össze, hanem abból is, hogy az épületek nem egyszerre épülnek fel, így azok más-más korszak és különböző építészek (építetők) ízlésvilágát tükrözik, egymástól különböző esztétikai értékrendet jelenítenek meg. A település esztétikai értékében azonban az egyes épületek csak részelemekként jelennek meg. Az érték itt nemcsak az egyes épületeket jelenti, hanem ezen túl az épületek egymáshoz való viszonyában is megnyilvánul. A városépítészeti értékremlés igénye minden épülettől megköveteli, hogy az új építészeti formavilág beintegrálódjon a nehezen változtatható települési környezet értékei közé, ami persze sok kompromisszumot

is igényel. Éppen ezért különös jelentőségű az új épületeknek az esztétikai szempontú városképbe való illesztése.

Az urbanisztikai tér kialakításában fontos szerepet kapnak még az anyagok, amelyek az építőanyagokon kívül a természeti környezetet is jelenti, amelyek részei a település anyagi és esztétikai valóságának. A településszerkezet, amely utcákból, terek hálózatából, lakó- és más funkciójú urbanisztikai terekből áll, sajátos – sokszor egyedi – vázát adja a településnek.

Végül említsük meg a társadalmat, melynek meghatározottsága a legközvetlenebb. A településen élők fejlesztik, formálják a településüket, amit döntően meghatároz lakóinak szakértelme, műveltségi szintje, szokásai és persze nem utolsósorban a környezetük formálására rendelkezésre álló anyagi eszközeik, gazdagságuk. Ezért a települések mindig tükrözik a helyi társadalmi viszonyokat, vagyis minden település egy olyan sajátos autonóm világ, amely egyedi vonásai alapján elkülöníthető más településektől, ugyanakkor közös jegyei alapján más településekhez kapcsolódhat (egy néprajzi tájon belüli települések), ami lehetővé teszi az elkülönülést egyes nemzetek (más-más kultúrák) települései között (Tóth Z. 2001).

Egy település soha nem lehet olyan befejezett, mint egy épület, folyamatosan fejlődik. Az is nyilvánvaló, hogy a település és a benne élő társadalom kétségtelen egymásra hatásában a társadalmi oldal a meghatározó. A társadalom előbb-utóbb a maga képére formálja a településeket, ugyanakkor természeti, táji környezete (parkok, fasorok) nélkül aligha lenne elképzelhető.

Az utcák, terek szövevénye, valamint az azok által határolt területek struktúrája adja a települési szövetet. Ezek fejlődhetnek spontán, vagy tervezett, tudatosan megformált térségekként, sőt az is lehet, hogy folyamatosan változnak.

A település épületei addig élnek, amíg használják – ha elhagyják, tönkremennek és sokszor már csak a bontás segít (2. ábra).

2. ábra: Elpusztult napsugaras oromzatú lakóház (Szeged-Felsőváros)

Figure 2.: Ruined house with sunbeam gable (Szeged-Uppertown)

Fotó: Karancsi Zoltán 2012

3. Vizuális konfliktusok Szeged területén

A városképet számtalan vizuális konfliktus veszélyezteti. Egy város rendezettsége, látványának harmóniája elsőrendű fontosságú a városba látogató turisták számára. A turisták (ki-

véve katasztrófaturistákat) kerülnek azon területek-re, ahol kellemetlen látvánnyal, érezhető társadalmi konfliktusokkal szembesülnének. A városkép rendezettségének fontos szerepet játszik abban is, hogy a helyi lakosok miként viszonyulnak saját lakóhelyükhöz. A rendezetlen, vizuális konfliktusokkal terhelt városrészeknek érezhetően alacsonyabb lesz a lakóhelyi presztízsze.

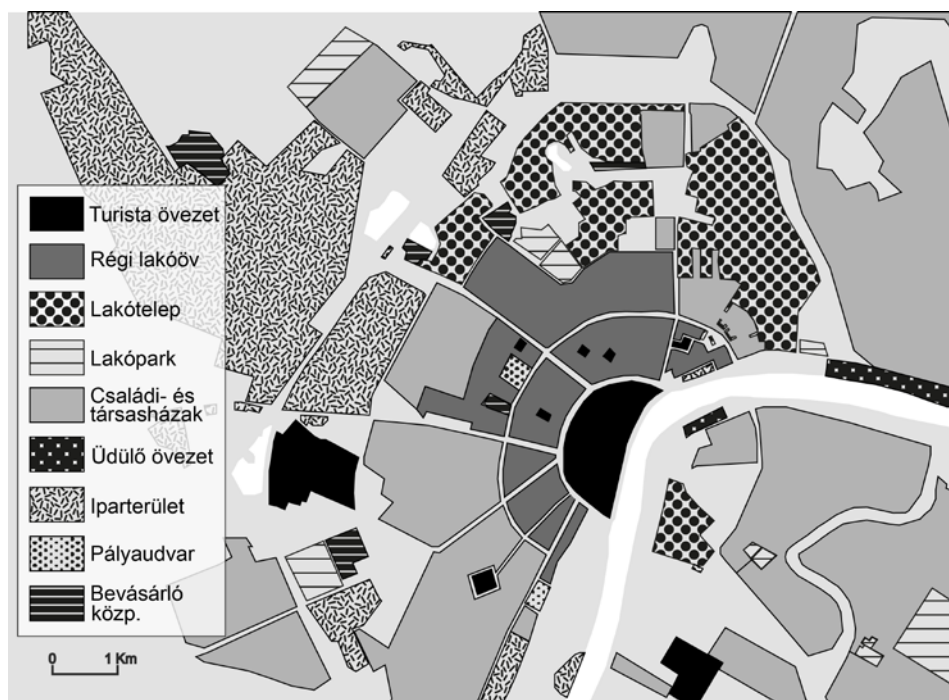
A felméréssel kapcsolatos feladataink között a vizuális konfliktusterületek tipizálása, jellegének megállapítása is szerepel, ami alapján egy konfliktusterület lehet pontszerű (pl. illegális hulladéklerakó), lineáris (pl. lebetonozott utca) vagy nagyobb felületet érintő (pl. egész városrészre kiterjedő leromlás), illetve a vegyes típus (pl. a városban mindenütt megjelenő falfirka).

A vizuális konfliktusok térinformatikai feldolgozásával, illetve az esetlegesen rendelkezésre álló lakáspiaci adatok felhasználásával megállapítható az összefüggés a lakáspiac és a terület vizuális konfliktusai között. Végezetül megalkotjuk az alföldi város vizuális konfliktusmodelljét.

Jelen tanulmányunk célja hogy környezetsztétikai szempontból minősítsük Szeged különböző funkciójú területeit (állandóan lakott lakóövezeteit) (3. ábra), kiemelve a vizuális konfliktusterületeket illetve azok forrásait. Ezek feltárása részben a városi sajtó elemzésével, részben terepbejárással történt. Az így kapott adatok feldolgozása (GPS adatok, fényképes dokumentáció, objektum leírás, minősítés) folyamatban van, most csak az egyes övezetek konfliktusterületeit és azok történeti hátterét igyekszünk bemutatni.

3. ábra: Szeged lakóövezetei, kereskedelmi- és iparterületei

Figure 3.: Residential, commercial and industrial areas of Szeged

Szerk.: Karancsi Zoltán 2012

Az alföldi városok (pl. Szeged) fejlődésével a sík terepen kiterjedt településszerkezetek jöttek létre, viszonylag szabályos alaprajzokkal, nagy terekkel, széles utcákkal. A település és táj viszonyában itt a sziluettnek van nagy jelentősége, hiszen a sík tájból kimagasló minden elemnek különleges tájképformáló hatása van (4. ábra).

4. ábra: Szegedi panoráma a Fogadalmi templommal

Figure 4.: Panorama of Szeged with Votive Church

Fotó: Karancsi Zoltán 2012

Szeged esetében fontos megemlíteni az 1879-es árvizet, amely a város nagy részét megsemmisítette, így az újjáépítés során a korábbi középkori város helyén egy modern körutas, sugárutas városszerkezetet hoztak létre.

3.1. Turista övezet vizuális konfliktusai

A kiskörúttal (Tisza Lajos körúttal) határolt terület a felújított (illetve folyamatos felújítás alatt álló) belváros, Szeged legfontosabb vonzerejévé vált (4. ábra).

Az itt található épületek zöme a 19. században épült. Az eklektika építészete az alakuló polgári társadalmak idején jelenik meg. A nagypolgárok berendezkednek a városokban és közben minden korábbi stílusban keresik az identitásuk kifejezésének lehetőségeit.

Szeged városában a dualizmus polgári fejlődésének kiteljesedése és gazdasági prosperitásának kora (a „békeidők”) egybeesik az 1879-es nagy árvíz utáni újjáépítés korával. Az újjáépítést szervező bizottmány nem csak a város utcahálózatát cserélte le, de deklaráltan csak a korszak magasabb építészeti kívánalmainak megfelelő épületeket kívánt a városban felépíttetni. (Ez a törekvés nem csak a reprezentatív városközpontra, de a falusias külvárosokra is vonatkozott.) A századforduló korának bő harminc éve ezen törekvésnek megfelelően igen színvonalas építészeti örökséget hagyott hátra a Belvárosban, amelyhez a későbbi korok csak nehezen tudtak idomulni.

Az új épületek a város több meghatározó pontján képtelenek voltak a régi épületállományhoz történő illeszkedésre, ami vizuális konfliktust teremtett. Ezek az épületek bár a maguk idején korszerűnek számítottak és való igényeket elégítettek ki, mégis egy egységes városképbe történt durva beavatkozásként jelennek meg a polgárok szemében.

A városmag kialakulásakor a korszaknak megfelelő technikai infrastruktúrát hoztak létre, az azóta eltelt időszak civilizációs vívmányait viszont a korabeli kulisszák közé kellett becsúfolni. A közműveket takaró betonépületek a régi városmagban több helyen is fellelhetők, általában rossz állapotban.

Az 1950-es évek lakáshiányát a korábbi épületekre felhúzott újabb emeletekkel igyekeztek ellensúlyozni. Ezek máig megfigyelhetők több belvárosi épületen, ahol az eltérő méretű és stílusú ablakok általában emelet-ráépítésre utalnak. Ugyanebben az időben a város történelmi részének értékes épületei is áldozatul estek a tömbrekonstrukciónak, amely gyakran a rossz állapotban lévő házak lebontását jelentette. Különösen a hatalom által dekadensnek bélyegzett szecessziós épületek estek áldozatul e folyamatoknak (Boros 2009).

Az 1970-es évektől megindult a Belváros átalakítása, amely akkor a közlekedés átszervezésével, és a belváros reprezentatív funkciójának erősítésével járt. Ez utóbbi folyamat sokkal erőteljesebbé vált a rendszerváltást követően. Az ezredfordulón a történelmi városközpont teljesen megújult: a sétálóutcat és környékét felújították, amit 2003-ban Europa Nostra díjjal jutalmazott az Európai Unió.

3.2. Régi lakóövezet vizuális konfliktusai

A régi lakóövezetnek nevezett zóna a Belváros, a lakótelepek (lakóparkok) zónája és a falusias jellegű lakóterület között húzódik (4. ábra).

A rendszerváltás előtt is leromlott állagú kisvárosias épületeket az 1990-es évek elején a lakók szociális helyzete miatt nem tudták privatizálni így azok szociális bérlakásként a város tulajdonában maradtak. Az ilyen épületek pusztulása az 1990-es években folytatódott és egyes területeken máig tartó folyamatként indult el a terület gettósodása.²³ Az épületek műszaki állapota és környezetük is a városrész legkarakteresebb vizuális problémájává nőttek ki magukat. A város a gettósodás minduntalan újratermelődő problémáját épületbontások sorozatával próbálta megállítani.⁴ Ez főként Öreg-Rókus városrészben eredményezte az üres telkek, foghíjak számának gyarapodását. Az üres telkeken nyáron a gázosodás jelent vizuális problémát, de egész év folyamán jellemző az illegális hulladéklerakás és az ún. „vadparkolás”.

Már a rendszerváltozást megelőzően megkezdődött az előregeredett épületállomány lecserélése, az új utcaképet már a társasházak dominanciája jellemzi. A tömegközlekedés megoldatlansága miatt terjedő autózás a városrész teljes képét átalakítja. Általánosnak mondható, hogy az új társasházakat már az autós életmódhoz igazodva tervezik: az épület alsó szintjén garázsokat alakítanak ki, a telek mellett futó árkokat pedig feltöltik, leaszfaltozzák, hogy az autók számára parkolóhelyet, fordulási lehetőséget teremtsenek. Ezen folyamat felemészti a szegedi utcák hagyományos gyümölcs- és dísfás, zöld árokpartokkal tarkított képét és helyette egy „faltól falig aszfalt” jellegű poros és jellegtelen utcaképet eredményez.

3.3. Lakótelepek, lakóparkok vizuális konfliktusai

Az 1960-as évtized közepén megindult a tömeges lakásépítkezés, megjelentek a tömbházas lakótelepek, jelentősen átalakítva a belterület morfológiáját. A lakótelepek építése nem csak a lakáshiány enyhítését szolgálta, hanem ideológiai funkciója is volt: a szocialista gazdaság teljesítőképességét demonstrálta, emellett a saját tér kialakításának nagy szerepet szántak a társadalom formálásban (Egedy 2000, 2007b).

Talán a legnagyobb városképi hatása azonban a lakótelepek építésének volt (4. ábra). Ezek felhúzása Szegeden ugyanabban az időben indult meg, mint az ország más nagyvárosaiban: az 1956-os forradalom utáni, 1958-as párthatározat óriási lakásépítési hullámot indított be az

² Bobkó Anna: Panaszkodnak a lakók a rókusai hajléktalanokra; Délmagyarország 2012. október 25.

³ Varga Anna: Bontásra ítélték Rókus egyik szégyenfoltját; Szegedma.hu; 2012. január 23.

⁴ Kalmár Ferenc: Rókuson eresztettem gyökeret; Délmagyarország; 2012. október 25.

országban, amely mintegy három évtizeden át (legerőteljesebben az 1960 és 1980 közötti időszakban) meghatározta városaink fejlődését és a területhasználat változásait.

Szegeden egyébként időben erőteljesen koncentráálódtak a lakásépítések: az 1970-es években építették meg az 1945 és 1990 között elkészült lakások 43%-át (Becsei 2004).

A panelprogram a rendszerváltozás utáni Magyarország legnagyobb, kormányzati ciklusokon átívelő lakóépület-rehabilitációs programja. Szegeden a program a közterületek megújításával együtt a lakótelepek komplex revitalizációját is eredményezte. A panelprogram 10 éve indult és 8 éven át működött. Utoljára három éve írták ki a 35–40 éves lepusztult téglablokkos és panelházak korszerűsítésére. A kormányváltáskor megtorpant a panelprogram. Amint korábban a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium lapunknak nyilatkozta, az előző kormány túlvállalta magát, de ha lesz forrás, segítséget kapnak a három éve várakozó lakóközösségek. A polgármesteri hivatal adatai szerint hozzávetőleg 1,7 milliárd forint értékű szegedi pályázat vár döntésre. Ebből több mint 708 millió a lakók önéreje, 260 millió a város támogatása és több mint 737 millió lenne az állami dotáció. Az önkormányzat az eddigiekhez hasonlóan ezeknek a házaknak a támogatását is kedvezményes hitelből fedezné. A hitelkeret azonban csak 2013 júliusáig áll rendelkezésre⁵.

A 60-as évektől a 90-es évek elejéig Magyarországon több mint félmillió lakás épült házyári technológiával, ebből 26500 Szegeden, amely a megyeszékhely lakásainak egyharmadát jelenti. 2002-től ebben a városban is elkezdődött az iparosított technológiával épült lakóépületek energia-megtakarítást eredményező korszerűsítése és felújítása, amelynek eredményeképpen megújul a panellakások 70%-a. Állami és önkormányzati támogatással lehetőség nyílik többek között a tető, és a homlokzat szigetelésének feljavítására illetve a nyílászárók cseréjére (Németh 2009).

A panelek felújításával lehetővé válik annak a negatív tendenciának a megállítása, miszerint a fiatalok csak átmeneti jelleggel költöznek be a lakótelepre, s amint javul anyagi helyzetük (kb. 7-8 év), továbbállnak (Egedy 2009).

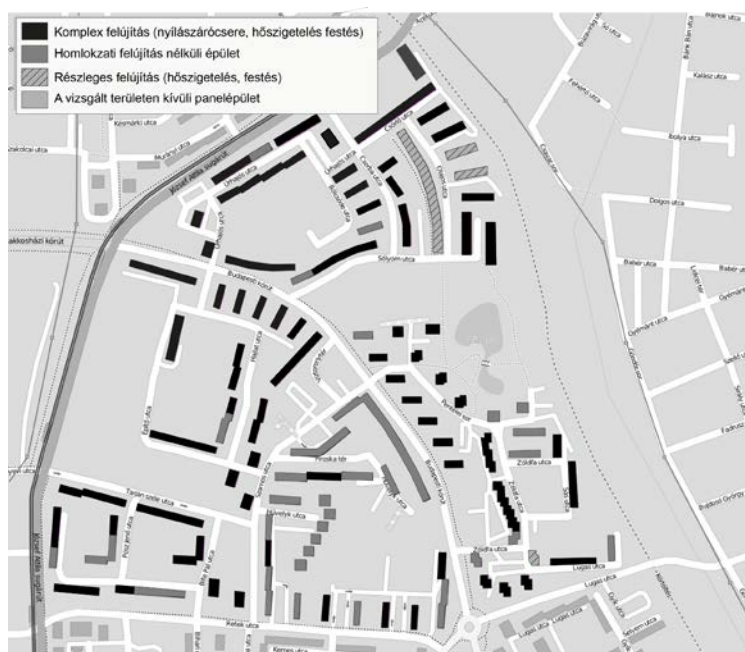
Szegeden is a lakásállomány jelentős hányadát alkotják a lakótelepi lakások. A 2001-es népszámlálás adatai alapján a 70 729 szegedi lakásból 28 325 volt lakótelepi, ebből 26 768 lakott. (A 2005-ös mikrocenzus alapján a lakásállomány már meghaladja a 73 ezret, valamint a lakott lakások aránya is 6%-kal emelkedett). Ez a teljes lakásállomány 40%-a. A népesség területi átrendeződésének részeként a rendszerváltást követően megerősödött egy sajátos, városon belüli urbanizációs folyamat, amely a kiskerti városrészekbe való kiköltözést jelenti. Ezt az alföldi városok sajátos térszerkezete teszi lehetővé, hiszen a településhez általában kiterjedt külterület tartozik (Kovács 2005).

A lakóparkok típusuktól, és attól függően, hogy belterületen vagy a belterület szélén (külterületen) épülnek-e, sokféle hatást fejtenek ki a szűkebb és tágabb értelemben vett környezetükre Magyarországon is. Hatásukra az adott városrészben felértékelődnek az ingatlanok, és a városrész presztízse nő. Ha a lakópark barnamezős ingatlanként jön létre, akkor hozzájárul a városrész revitalizációjához is. A lakóparkok jómódú középosztálya sok esetben szigetként ékelődik a rosszabb társadalmi-gazdasági helyzetű, „öshonos” társadalmi csoportok körzetébe. A lakóparkok vizuális összhatása gyakran teljesen eltér az adott település tényleges építészeti hagyományaitól, karakterétől. Ugyanakkor jelentős közterek vesznek el megépítésükkkel a település egészének társadalma számára. A magyarországi lakóparkok legnagyobb része nem elkerített, és nem őrzött terület, mégis afféle „kvázimagánterületként” működik. A lakóparkok létesítése gyakran a beépített területek funkcióváltását is jelenti a városban (pl. temető, vagy katonai kollégium helyetti lakófunkció).

⁵ http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/folytatasa_var_a_panelprogram/2292358/

5. ábra: Felújított panelek a tarjáni városrészben

Figure 5.: Renewed panel buildings of Tarján

Szerk.: Hornyák Sándor - Karancsi Zoltán 2012

Szegeden a legelső felépített lakópark a Franciahögy volt. Az egykor a helyén található, már nem használt és lezárt, igen rossz állapotba került temetőt felszámolták. 2. típusú lakópark, mivel egyes utcái el vannak zárva az átmenő forgalom elől. Viszonylag sűrű, uniformizált és monoton társasházi beépítéssel létesült.

A Harmónia lakóparkot Újrákuson, a Tesco Hipermarkettől keletre építik jelenleg is, társasházi épületek formájában. Régebben füves, nádas, extenzív hasznosítású földterület és részben egy sportpálya volt a helyén. Épületeinek nagy része közös, jelentős területű udvarokkal rendelkezik, amely kerítéssel vannak elzárva, és az így elrekesztett magánterületen például játszótér található. A magánterületre táblák hívják fel a figyelmet. Így tulajdonképpen a létesítmény egy olyan zárt lakóparknak számít, amelynek az utcái közterületek maradtak, összességében 1. típusú lakópark.

A lakóparkok építészeti hatásai szintén inkább hátrányként jelentkeznek. Ezek közül már említettem, hogy a lakóparkok vizuális összképe gyakran teljesen eltér az adott település (rész) építészeti hagyományaitól, karakterétől, így annak esztétikai képét rontja (Hegedűs 2011).

Az 1960-as évtized közepén megindult a tömeges lakásépítkezés, megjelentek a tömbházas lakótelepek, jelentősen átalakítva a belterület morfológiáját. A lakótelepek építése nem csak a lakáshiány enyhítését szolgálta, hanem ideológiai funkciója is volt: a szocialista gazdaság teljesítőképességét demonstrálta, emellett a saját tér kialakításának nagy szerepet szántak a társadalom formálásban (Egedy 2000, 2007a).

Ezzel párhuzamosan 1986-ig a Felsővárosi lakótelep is teljesen kiépült (Blazovich 2005). A tömeges lakásépítések időszaka a rendszerváltást követően 1990-ben ért véget, bár mint arra utaltunk, az építkezések üteme már az 1980-as évtizedben csökkent. A pénzhiány miatt az is jellemző volt, hogy az újabb lakótelepek esetében kevesebb pénz jutott a járulékos beruházásokra, a köztér kialakítására (Tóth – Keserű 2001).

Sajátossága e városrészeknek, hogy a lakótelepek építésekor néhány esetben megmaradtak a korábbi utak, illetve épületek, így a paneles városrészekben találunk régebbi építésű családi házakat is. Ez némiképp oldja a lakótelepek egyhangúságát, illetve a korábbi úthálózat és utcanevek továbbélése a korábbi folyamatokhoz kapcsolja e területeket.

A városon belül az ipari területi elhelyezkedése komoly konfliktusforrást jelentett, hiszen az általános rendezési tervben kijelölt ipari területeken kívül több esetben is a lakóövezetekbe ékelődve, vagy azok közvetlen szomszédságában működtek környezetszennyező, vagy nagy zajt kibocsátó üzemek. Ezek nagyrészt csak a rendszerváltást követően szűntek meg, az ipar leépülése következtében.

A rendszerváltozást követően a társadalmi és gazdasági folyamatokkal szemben némiképp tehetatlenné váló népesség területi szerkezete is átalakult: élesebb lett a különböző társadalmi csoportok térbeli elkülönülése, amihez kapcsolódóan végbement a lakáspiac átrendeződése is. A korábban vonzónak számító panelek presztízse alaposan csökkent, míg felértékelődtek a kertes, ritkább beépítésű, illetve a jó elérhetőséggel rendelkező belvárosi területek (Becsei 2004; Egedy 2007a, 2009).

3.4. Családi- és társasházak övezete

A kisvárosias lakóöv és az egykori tanyás övezet (mai külterület) között húzódik az egykori mezővárosi jellegzetességnek számító falusias lakóöv (4. ábra). Ezen lakóövezethez tartoznak Szeged olyan jellegzetes, régebben falusias lakónegyedei, mint Alsóváros, Felsőváros és Móraváros. A régi lakóövből az 1960-as évekig döntően falusias épületek voltak jelen. Ezt az övezetet érte leginkább az 1960-as évektől az 1990-es évekig tartó (a szinte fél Felsővárost felemészítő) lakótelep-építési és ipartelepítési hullám (6. ábra).

6. ábra: A régi felsőváros

Figure 6.: Old Felsőváros (Uppertown)

Rajz: Karancsi Zoltán 1980

A régi lakóöv vizuális konfliktusai egyszerre kötődnek a társadalom és technika által meghaladott épületállományhoz, illetve a modernizálódás átgondolatlan mivoltához. A régi épületek lakossága elöregedett, ezért az épületek jelentős része igen leromlott állapotú. Végül az elhagyott épületek pusztulása olyan mértékűvé válik, hogy elvadultságukkal rontják

a településképet.^{6 7 8} Az ilyen épületek udvara többnyire illegális hulladéklerakóvá válik, a még lakható részekbe lakásfoglakók költöznek be, akik az épület környezetét is lerontják.

Felhasznált irodalom

- Bajmóczy, Péter et. al. (2012): Managing the socio-economic consequences of the climate change. In. János Rakonczai – Zsuzsanna Ladányi (ed.) Review of climate change research program at the University of Szeged (2010-2012). Institute of Geography and Geology, University of Szeged, pp. 105-121.
- Becsei József (2004): A 125 éves szegedi városi tér szerkezete. – In: Mészáros R. (szerk.): Szeged társadalomföldrajzi nézőpontból. SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 106–130
- Blazovich László (2005): Szeged rövid története. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. 317. p.
- Bobkó Anna (2012): Panaszkodnak a lakók a rókusi hajléktalanokra; Délmagyarország 2012. október 25.
- Boros Lajos (2009): Szeged belső térfolyamatai az 1950-es évektől napjainkig. Földrajzi Közlemények, 133. 4. pp. 453-465.
- Dombai Tünde (2008): Fantomépületek Szegeden; Délmagyarország; 2008. március 1.
- Egedy Tamás (2000): A magyar lakótelepek helyzetének értékelése. Földrajzi Értesítő 49. 3-4., pp. 265–283.
- Egedy Tamás (2007a): A történelmi belvárosok rehabilitációja vidéki nagyvárosainkban – Szeged és Győr – In. Enyedi György (szerk.): A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai – Magyarország az ezredfordulón, Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián – Műhelytanulmányok, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, pp. 261-292.
- Egedy Tamás (2007b): Helyzetkép a magyar és német lakótelepekről – budapesti és lipcsei tapasztalatok. In. Egedy Tamás–Kondor Attila Csaba (szerk.): Városfejlődés és városrehabilitáció – Budapesti és lipcsei tapasztalatok. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest. pp. 29–37.
- Egedy Tamás (2009): Városrehabilitáció és életminőség. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 152.
- Farkas Csaba (2006): Napsugaras házak újjászületése, Délmagyarország; 2006. október 7.
- Hegedűs G. 2009: A szegedi lakóparkok társadalomföldrajzi vizsgálata. - Közép-Európai Közlemények, 2. 4-5, pp. 167-174).
- Kalmár Ferenc (2012): Rókuson eresztettem gyökeret; Délmagyarország; 2012. október 25.
- Konkoly-Gyuró Éva (szerk.) 2010: Határon átívelő tájak karaktere. A Fertő-Hanság medence és Sopron térsége. Nyugat-Magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, p. 9.
- Kovács Zoltán (2005): Az alföldi városok térszerkezetének átalakulása – kihívások és kérdőjelek a városfejlesztés számára. In. Nagy Erika–Nagy Gábor (szerk.): Az Európai Unió bővítésének kihívásai – régiók a keleti periferián, MTA RKK ATI, Békéscsaba, pp. 326–330.
- Németh Csaba (2009): A hőtésképezés alkalmazásai, a panelprogram értékelése légi hőfelvételek alapján. http://www.geo.u-szeged.hu/sites/default/files/01Foldal/OFKD_absztraktok/Nemeth_Csaba.pdf
- Tóth Károly – Keserű Imre 2001: A lakótelepi panellakások árának területi különbségei Szegeden. – In. Dormány Gábor– Kovács Ferenc – Péti Márton – Rakonczai János (szerk.): A földrajz eredményei az új évezred küszöbén. Magyar Földrajzi Konferencia. SZTE Természeti Földrajzi Tanszék, Szeged. 10 p. CD-ROM.
- Tóth Zoltán (2001): Építészet – városépítészet, hagyományok és modernizáció. Ponte Press Kiadó, Pécs, p. 196.
- Varga Anna (2012): Bontásra ítélték Rókus egyik szegényfoltját; Szegedma.hu; 2012. január 23.

http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/folytatasa_var_a_panelprogram/2292358/

⁶ Farkas Csaba: Napsugaras házak újjászületése, Délmagyarország; 2006. október 7.

⁷ Napsugaras ház romokban; Délmagyarország; 2008. január 8.

⁸ Dombai Tünde: Fantomépületek Szegeden; Délmagyarország; 2008. március 1.